

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Бачурин А, Экономическая и социальная политика государства по улучшению условий жизни.// Экономист. 2003.№68.С24.
3. Мандибура В. Вплив політики доходів на формування «середнього класу» в Україні // Україна: аспекти праці.– 2002.– №8. – С. 33–39.
4. Giddens A. Capitalism and modern social theory: an analysis of the writings of Marx, Durkheim and Max Weber. – Cambridge University Press, 2002 - 261 г .
5. Лібанова Е.М. Трансформаційні процеси, соціальна стратифікація і перспективи становлення середнього класу / Е.М. Лібанова // Економіка і прогнозування. – 2002. – С. 34-60.

УДК 330.342

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Ахновська І.О., к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства ДонНУ, Донецьк
Тофан А.Л., к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства ДонНУ, Донецьк

Ахновська І. О., Тофан А. Л. Методологічні аспекти забезпечення економічної безпеки міста в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Статтю присвячено дослідженню економічної безпеки та її впливу на сталий розвиток суспільства. В роботі визначено сутність сталого розвитку та різних рівнів економічної безпеки. Розглянуто структуру загроз регіональної економічної безпеки. Визначено загрози міським інтересам. Доведено впливовість окремих чинників економічної безпеки на кожен з її рівнів з огляду на принципи сталого розвитку суспільства. Набула подальшого розвитку система показників, що характеризують рівень економічної безпеки. Запропоновано алгоритм формування системи показників економічної безпеки. Розкрито деякі теоретико-методологічні аспекти діагностики загроз соціально-економічній безпеці міста і подолання загроз в сучасних умовах. Запропоновано методологічні підходи до діагностики економічної безпеки міста. Визначено напрями удосконалення забезпечення економічної безпеки міста.

Ключові слова: економічна безпека, загроза, система діагностики економічної безпеки міста, інновації.

Ахновская И. А., Тофан А. Л. Методологические аспекты обеспечения экономической безопасности города в условиях нестабильной внешней среды.

Статья посвящена исследованию экономической безопасности и ее влиянию на устойчивое развитие общества. В работе определена сущность устойчивого развития и разных уровней экономической безопасности. Рассмотрена структура угроз региональной экономической безопасности. Определены угрозы городским интересам. Доказано влияние отдельных факторов экономической безопасности на каждый из ее уровней учитывая принципы устойчивого развития общества. Приобрела последующее развитие система показателей, характеризующих уровень экономической безопасности. Предложен алгоритм формирования системы показателей экономической безопасности. Раскрыты некоторые теоретико-методологические аспекты диагностики угроз социально-экономической безопасности города и преодоления угроз в современных условиях. Предложены методологические подходы к диагностике экономической безопасности города. Определены направления совершенствования обеспечения экономической безопасности города.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угроза, система диагностики экономической безопасности города, инновации.

Akhnovska I., Tofan A. Methodological aspects of economic safety in the context of unstable external environment.

The article is devoted to the research of economic safety and its influence on sustainable development of society. Essence of sustainable development and different levels of economic safety is defined in the work. The structure of threats to regional economic security has been studied. The threats to the city's interests are determined. Authors prove the influence of definite factors of economic safety on each of its levels, taking into account principles of sustainable development of society. Forming of the system of indexes of economic security has been offered. Subsequent development got the system of indexes, which characterizes the condition of economic safety. Some theoretical and methodological aspects of diagnosing threats to social and economic security of the city and overcoming these threats in contemporary condition are considered. The proposals are made to improve the diagnostic of the economic security of the city. The directions are defined for improving the provision for the economic security of the city.

Keywords: economic safety, threat, system of the diagnostic of economic safety of the city, innovation.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та прискорення темпів науково-технічного прогресу взаємодію погроз економічній безпеці національного, регіонального і муніципального розвитку виражено у збільшенні вірогідності погроз з верхнього (національного) до нижнього (муніципального) рівня й поширення спектру їх негативної дії. У свою чергу, економічна безпека муніципальних утворень є базисом національної безпеки. У зв'язку з цим особливе значення набуває рішення проблем забезпечення економічної безпеки локальних територіальних утворень. Дослідження свідчать, що теоретико-методологічні підходи та методики оцінки економічної безпеки на муніципальному рівні знаходяться тільки на стадії розробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної безпеки відображені у роботах Б. Адамова, Л. Абалкіна, С. Глаз'єва, Б. Губіна, В. Кузьменко, М. Корнілова, С. Іванова, І. Мішиної, А. Гранберга, О. Романової, А. Урсул, В. Левашова та інших вчених.

Виділення невирішеної проблеми. Питання забезпечення економічної безпеки на муніципальному рівні почали обговорюватися у науковій літературі нещодавно і багато проблем потребують методологічного й методичного осмислення. Наукова актуальність проблеми, її практична значущість, а також недостатня теоретична розробка обумовили формулювання мети дослідження.

Метою статті є розробка рекомендацій з удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки міста.

Результати дослідження. Термін «економічна безпека» з'явився набагато пізніше за терміни «небезпека» і «безпека». Походження його відноситься до 40-50 років ХХ століття, коли посилилася конкурентна боротьба в провідних індустріальних країнах і між військово-політичними блоками. У той час поняття «Економічна безпека» означало захист "ноу-хау", інтелектуальної власності, науково-технічної інформації і інших секретів організацій в основному від промислового шпигунства. Паралельно з розвитком цивілізації відбувається зміна в уявленнях про зміст терміну «економічна безпека». Термін «Економічна безпека держави» (або екосестейт) був невідомий до 1993 р. У «Великому економічному словнику» під редакцією А. Борисова «економічна безпека» трактується як «створювані державою умови, що гарантують недопущення нанесення господарству країни непоправного збитку від внутрішніх і зовнішніх економічних погроз» [1]. Набагато пізніше з'являються визначення терміну «економічна безпека регіону». Що ж стосується проблем економічної безпеки на муніципальному рівні, цей напрям є достатньо новим. У роботі В. Соколова акцент зроблено на економічну безпеку старопромислового міста: виявлено специфічні загрози старопромислового міста, розроблено методику діагностики економічної безпеки старопромислового міста на основі оцінки основних сфер життєдіяльності населення, запропоновано методику організації

моніторингу економічної безпеки муніципального утворення [2]. О. Корсак, досліджуючи проблему економічної безпеки м. Москви, зазначає, що ключовим питанням забезпечення економічної безпеки міста є, перед усім, захист власності [3]. О. Єгорова, досліджуючи загрози безпеці монопрофільного міста, виокремлює соціальну, екологічну, науково-технічну, інформаційну безпеку, і зазначає, що основу безпечного функціонування мономіста складає саме його економічна безпека [4].

Особливості визначення загроз економічній безпеці обумовлюється специфікою їхньої структури, яку можна класифікувати за наступними критеріями: в залежності від джерела виникнення, в залежності від сфери виникнення, в залежності від можливості нейтралізації, за вірогідністю появи, за природою виникнення, в залежності від величини втрат, в залежності від часу появи (рис. 1).

Сьогодні місто Донецьк - це мегаполіс, що динамічно розвивається, в якому сконцентровані високий промисловий і науковий потенціали, робітники і фахівці високої кваліфікації, де є розвинена інфраструктура і виробнича база. Один з найбільших промислових міст України займає територію 570,7 кв. кілометрів з населенням близько 1 млн. осіб. Економіку Донецька представляють більше 220 промислових підприємств.

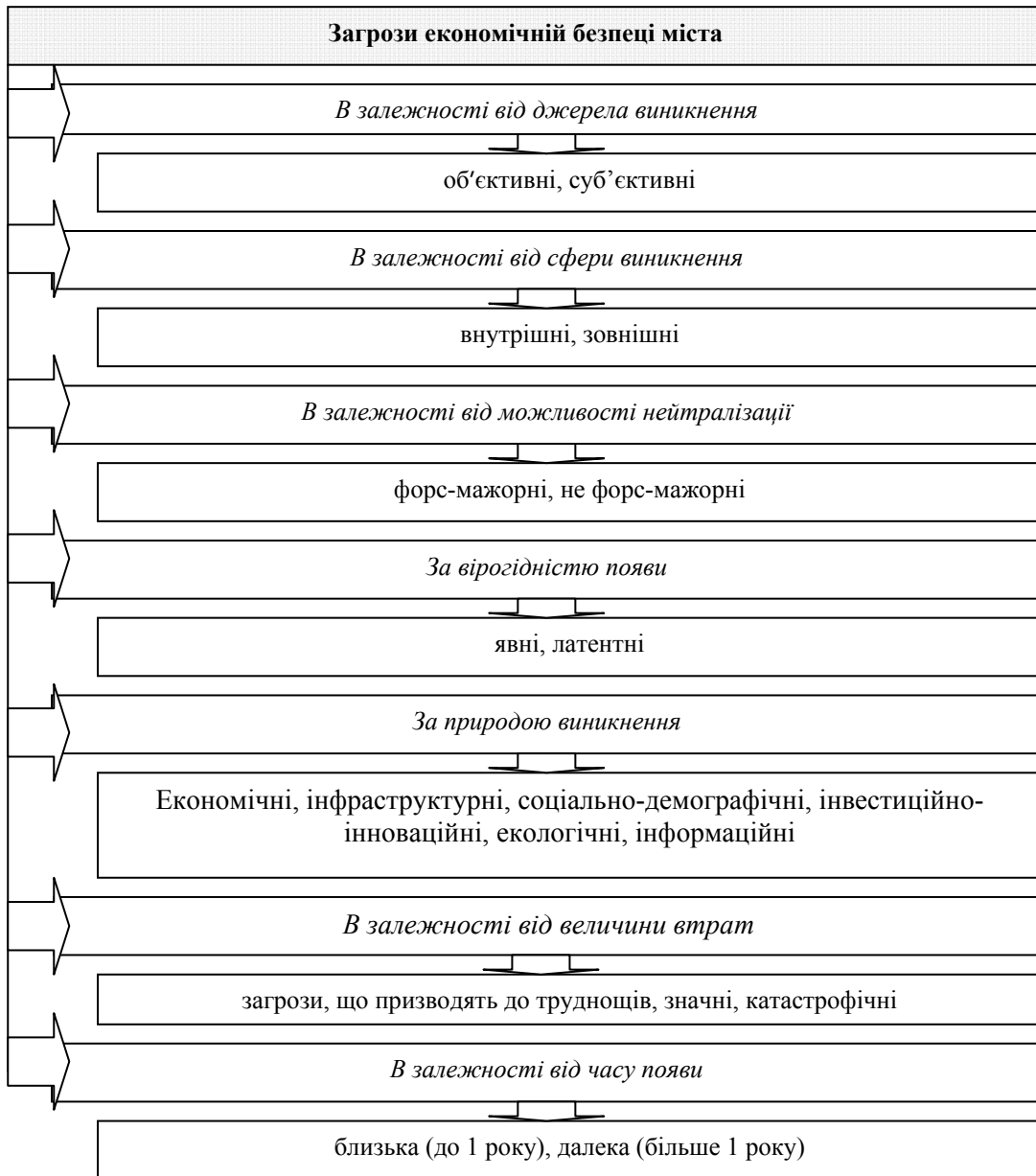

Рис. 1. Класифікація загроз економічній безпеці міста

О. Амоша, І. Булесєв, Г. Гришин вважають, що місто Донецьк має певний потенціал і конкурентні переваги:

- вигідне економіко-географічне положення;
- наявність корисних копалин і сприятливих природно-кліматичних умов;
- наявність базових галузей промисловості;
- розвинена ринкова інфраструктура;
- наявність великих внутрішніх інвесторів;
- наявність розвинутої транспортної мережі й інфраструктури;
- більш високі порівняно із середніми по країні доходи населення, частина з яких може брати участь в інвестиціях;
- високий потенціал розвитку дрібного та малого бізнесу;
- наявність наукового і кадрового потенціалу, освітньої бази;
- позитивні якісні характеристики населення: працьовитість, організованість, професіоналізм, заповзятливість.

Також вчені зазначають, що позитивний потенціал і конкурентні переваги міста послаблюються такими факторами:

- низькі порівняно з європейськими країнами рівень доходів і якість життя населення;
- застаріла інфраструктура (переходи);
- найбільш складна у країні екологічна ситуація та висока зовнішня енергозалежність;
- складна демографічна і професійна ситуація;
- достатньо низька соціальна відповідальність бізнесу;
- висока ресурсомісткість економіки міста;
- недосконалість бюджетно-податкової системи;
- недосконала система муніципального менеджменту;
- обмежені повноваження і ресурси місцевого самоврядування [5].

На нашу думку, специфічними загрозами економічній безпеці м. Донецька в умовах мінливого економічного середовища є: критичний рівень екології, зниження виробничого потенціалу через високий рівень зносу основних фондів у вугільній промисловості та металургії, недостатня конкурентоспроможність товарів народного використання виробників міста, рівень безробіття, втрата демографічного потенціалу.

Слід зазначити, що шахтний фонд є одним з найстаріших у світі. Зношення основних фондів на шахтах Донецька складає близько 80 %, що призведе до підвищення аварійності, виробничого травматизму і загибелі шахтарів. Будівництво донецького метрополітену припинено. В 2012 році річні викиди забруднюючих атмосферу речовин склали 71,1 тис. тн. Наше місто вже не має мільйонником: на 1.08.2013 року в Донецьку мешкало 963 912 осіб наявного населення й 955 261 постійних мешканців [6].

Існуючі на сьогодні проблеми управління міст України пов'язані з наступними факторами: зміна структури управління на державному рівні, недостатня забезпеченість матеріальними та трудовими ресурсами тощо; необхідністю планування у відповідності з обраними державними стратегіями на різних рівнях управління ними, побудовою раціональної системи управління територіальних громад, створення адекватно системи діагностики рівня економічної безпеки міста.

У зв'язку з реформуванням економіки України, а саме із перенесенням значної частини функцій управління економікою на місцевий рівень (область, місто) особливого значення набуває створення ефективної системи діагностики соціально-економічного розвитку територіальної громади та забезпечення достовірною інформацією місцевих органів управління.

Система обліку і статистики, що діяла в минулому і знаходиться зараз у стані перетворення, була створена в командно-адміністративний період, вона забезпечувала повсякденний контроль за виконанням планових завдань і надавала необхідну інформацію для керівників різних рівнів управління. Це відповідало структурі управління, а також і інтересам контролю за виконанням централізовано встановлюваних завдань з діагностики економічної безпеки міста. Сьогодні алгоритм забезпечення економічної безпеки міста повинен передбачати три етапи (рис. 2).

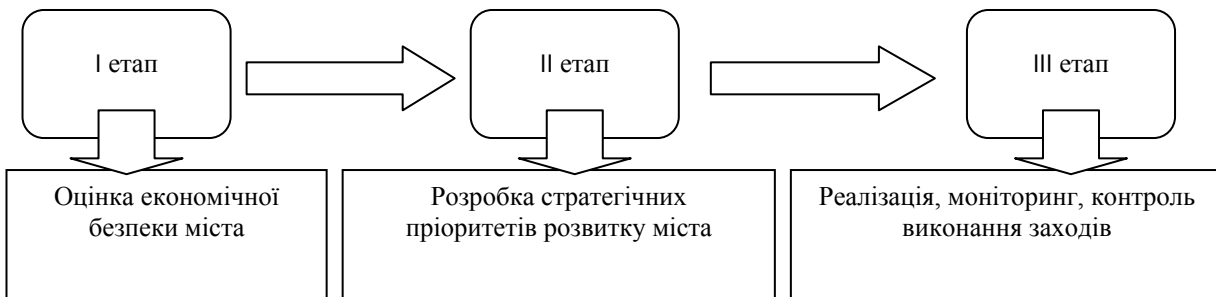

Рис. 2. Алгоритм забезпечення економічної безпеки міста

Діагностика як форма організації інформаційних процесів припускає обробку величезних масивів статистичної інформації, насамперед економічної і соціальної. Така діагностика є спеціально організованим спостереженням, і на цій основі прогнозується розвиток основних соціально-економічних процесів з метою їх аналізу, ідентифікації і виявлення кола регульованих факторів для прийняття рішень на певному рівні управління. Завдання діагностики рівня економічної безпеки міста полягають у комплексній і об'єктивній оцінці соціально-економічного становища певного територіального утворення. І на цій основі – попередження й запобігання небажаного розвитку процесів у цій сфері.

Принципова схема моніторингу результатів соціально-економічного розвитку повинна включати в себе:

- статистичні спостереження на основі статистичних показників моніторингу;
- проведення соціологічних досліджень методом опитування (один раз в квартал по узгодженому плану досліджень).

Рис 2. Загальна схема ефективної системи діагностики рівня економічної безпеки міста

Варто зазначити, що сьогодні у світі відсутня єдина загальноприйнята система індикаторів оцінки розвитку міста (табл. 1).

Методичні підходи до діагностики забезпечення стійкого розвитку міста [7]

№	Розробник	Індикатори
1	Комісія ООН по стійкому розвитку	1. Соціальні: боротьба з бідністю, демографічна динаміка, покращення рівня освіти, обізнаності і виховання суспільства, захист та покращення здоров'я населення, покращення розвитку населених місць. 2. Економічні: міжнародна кооперація, зміни характеристик споживання, фінансові ресурси. 3. Екологічні: збереження якості водних, земельних ресурсів, атмосфери; екологічно безпечне управління твердими і радіоактивними відходами, стічними водами. 4. Інституціональні: правовий механізм, посилення ролі основних груп населення.
2	Асоціація муніципалітетів мікрорегіону Под-Панським-Делом (Словачія)	1. Кількісні: реалізація 10 проєктів зі стійкого розвитку, в т.ч. 3 комерційних; 2 проєктів, орієнтованих на захист НС; 3 проєктів, орієнтованих на ландшафтний менеджмент і покращення зовнішнього виду муніципалітету. 2. Якісні: залучення населення в життя муніципалітетів, створення умов для партнерств, зростання рівня знань місцевих жителів, створення нових можливостей для бізнесу.
3	Муніципалітет м. Хоккенхайм (Німеччина)	1. Екологічні. 2. Економічні. 3. Соціальний розвиток. 4. Участь. 5. Додаткові.
4	Робочі групи «Економічна», «Створюване навколишнє середовище» м. Мадурга (Австралія)	1. Індикатори першої групи: відповідність нових будинків високим показникам енергоефективності, споживання енергії на 1 кв. м. комерційних будинків, середньорічне споживання води у місті, кількість будинків, які підтримують тему культурного наслідування в дизайні. 2. Індикатори другої групи: проведення аудиту відходів, збільшення кількості спортивних заходів в місті, зростання кількості туристів, зростання числа нових видів бізнесу в місті. 3. Індикатори третьої групи: частка бюджету на захист НС, річний ріст населення, протяжність «зелених коридорів».
5	Муніципалітет м. Анлі (Південна Австралія)	Кількість пасажирів суспільного транспорту в рік, кількість заходів з підвищення суспільної безпеки в рік, кількість жителів, залучених в програми озеленення міст, програми соціальної допомоги людям похилого віку.
6	Муніципалітет Барселони (Іспанія)	1. Захист і розширення зеленого простору і біорізноманіття. 2. Збереження компактного і різноманітного міста. 3. Покращення мобільності та створення зручностей для пішоходів. 4. Досягнення оптимальних рівнів екологічної якості в місті. 5. Збереження природних ресурсів та розширення використання відновлювальних ресурсів. 6. Скорочення виробництва відходів і підвищення культури повторного використання і перероблення відходів. 7. Підвищення соціальної згуртованості, зміцнення механізмів для забезпечення рівності участі. 8. Економічна активність, орієнтована на стійкий розвиток. 9. Прогрес культури стійкості через екологічну освіту і комунікації. 10. Зниження негативного впливу міста на стан планети та заохочення міжнародної кооперації в цій області. 11. Індикатор, який об'єднує згадані цілі, пов'язаний з підтримкою стійкого розвитку.
7	Муніципалітет м. Берлін	1. Економічні. 2. Екологічні. 3. Соціальні.
8	Муніципалітет м. Каунас (Литва)	1. Ступінь задоволення від життя. 2. Якість повітря. 3. Мобільність і розвиток пасажирського транспорту. 4. Вклад у вирішення проблеми зміни клімату. 5. Доступність суспільно відкритого простору та сервісу. 6. Шумове забруднення.
9	В. Холодков, С. Бобилев (м. Москва)	1. Індикатори забруднення довкілля («тиск»). 2. Індикатори стану довкілля («стан»). 3. Індикатори природоохоронної діяльності («реакція»).
10	М. Аверкіна (м. Луцьк)	1. Інтегральний індикатор відтворення ресурсів: 1.1. Індикатор раціональності (ступінь зносу основних фондів, щільність населення на 1 кв.м., рівень використання вторинної сировини). 1.2. Індикатор безпеки (коефіцієнт покриття експорту імпортом, рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, індекс роздрібного товарообороту, індекс споживчих цін, рівень зареєстрованого безробіття, коефіцієнт злочинності). 1.3. Індикатор доступності (забезпеченість населення приватними легковими автомобілями в розрахунку на 1000 населення, кількість абонентів/провайдерів мережі Інтернет на 1000 населення, питома вага житлової площі, обладнаної каналізацією, газом, центральним опаленням, кількість лікарняних ліжок, житловий фонд на 1 мешканця, освітні заклади). 1.4. Індикатор відновлення (частка підприємств, що впроваджують інновації, середньомісячна заробітна плата, інвестиції в основний капітал, природний рух населення на 1000 жителів, кількість малих підприємств, прями іноземні інвестиції в місто). 2. Інтегральний індикатор регулювання потоків: 2.1. Індикатор оптимальності (щільність транспортної мережі, транспортна доступність до віддалених районів міста, щільність об'єктів логістичної інфраструктури). 2.2. Індикатор інтенсивності (вантажооборот, пасажирооборот, коефіцієнт використання пробігу). 2.3. Індикатор навантаження (обсяг роздрібного товарообороту у розрахунку на 1 особу, споживання послуг зв'язку населенням). 2.4. Індикатор екологічності (викиди шкідливих речовин, загальна площа зелених масивів на 1 мешканця)

Для отримання сучасної інформації щодо вірогідності появи погроз економічній безпеці міста необхідно створення системи раннього попередження можливих погроз і появи кризи, що повинна базуватися на діагностиці рівня економічної безпеки. Пропонуємо наступний склад показників для діагностики рівня економічної безпеки міста (табл. 2).

Таблиця 2

Показники для діагностики рівня економічної безпеки міста

№	показники
<i>Економічні</i>	
1	Відвантажена продукція, % до попереднього року
2	Індекс промислового виробництва, %
3	Інвестиції в основний капітал, %
4	Частка збиткових підприємств, %
5	Знос основних виробничих фондів, %
<i>Інфраструктурні</i>	
1	Введення в дію загальної житлової площі на 1 000 населення, кв.м.
<i>Соціально-демографічні</i>	
1	Рівень простроченої заборгованості за заробітною платою, % до попереднього року
2	Природний приріст на 1 000 осіб, %
3	Співвідношення середньої заробітної плати і прожиткового мінімуму, разів
4	Рівень середньої пенсії, % до попереднього року
5	Кількість злочинів на 1 000 осіб, % до попереднього року
6	Рівень середньої тривалості життя
<i>Інвестиційно-інноваційні</i>	
1	Рівень витрат на інновації до вартості готової продукції
2	Частка інноваційної продукції, %
3	Витрати на наукові дослідження і розробки у вартості відвантаженої продукції, %
<i>Екологічні</i>	
1	Динаміка викидів отруєних речовин від стаціонарних джерел, % до попереднього року
2	Динаміка скидань у поверхові води, % до попереднього року
3	Рівень захворюваності на 1 000 населення
4	Рівень захворюваності органів дихання, % до попереднього року
5	Рівень онкозахворювань, % до попереднього року
6	Рівень витрат на охорону навколишнього середовища до вартості готової продукції

Система статистичних показників-індикаторів формується на основі уніфікованих форм статистичного спостереження, а також обласного Комітету статистики. Статистичні показники діагностики результатів включають в себе два типи індикаторів: показники загального стану економіки й суспільства; показники з оцінки реалізації цільових програм.

Створена таким чином інформаційна база надає змогу визначати такі показники моніторингу результатів, які використовуються для оцінки стратегічних напрямків розвитку, прийняття рішень про коригування стратегії для підготовки щорічних звітів.

Висновки та пропозиції. Базисом забезпечення економічної безпеки міста є *інноваційно орієнтована модель міста*. Донецька область є формою прикордонного гео-економічного співробітництва з Ростовською областю Росії, тому цей регіон потрібно розглядати як територіальний інститут довгострокового партнерства, наділений новими компетенціями співробітництва і спроможний генерувати інновації та концентрувати різні ресурси для розв'язання важливих завдань структурної модернізації прикордонних регіонів. Динаміка його розвитку повинна характеризуватися поступовим розширенням екорегіону і просторовим стисненням урборегіону при зберіганні його економічних функцій та розвитку нового інноваційного спрямування. Розвиток транскордонного співробітництва дозволить розширити інноваційну спрямованість сумісних бізнес-проектів, посилити мотивацію центральних та регіональних органів влади, бізнесу, громадських, освітніх і наукових організацій з вирішення конкретних проблем регіонального інноваційного розвитку. Для перетворення міста в інноваційно-орієнтований у кожній сфері повинна бути розроблена система заходів інноваційного характеру щодо забезпечення економічної безпеки з точки зору організаційно-економічного, нормативно-правового і технологічного підходів. Базою науково-технічних та інноваційних розробок є Програма науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року (470 науково-технічних проектів на суму 1,4 млрд. дол. США), розробки наукових установ та малих інноваційних підприємств (177 інноваційних розробок на суму 297,5 млн. дол. США); розвиток наукових парків «Донецька політехніка» та на базі ДУ НТЦ «Реактивелектрон», Донецького центру трансферу технологій [8]. Таким чином, місто Донецьк має великий потенціал, який повинен забезпечити його економічну безпеку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов — М.: Книжный мир, 2003. — 895 с.
2. Соколов В. В. Мониторинг экономической безопасности в системе трансформации статуса старопромышленного города в инновационный / В. В. Соколов // TERRA ECONOMICUS. - 2011. - Т. 9. - № 3. - Ч. 2. - С. 144-150.
3. Корсак А.Б. Экономическая безопасность. Опыт работы Управления Правительства Москвы по экономической безопасности г. Москвы / А. Б. Корсак // Право и безопасность. - 2004. - № 2(11).
4. Егорова О. А. Особенности обеспечения экономической безопасности в монопрофильных городах [Электронный ресурс] / О. А. Егорова // Электронное научное издание «Труды МГТА: электронный журнал» — Режим доступа: <http://do.gendocs.ru/>
5. Амоша О. І., Булєєв І. П., Гришин Г. О. Стратегічні проблеми розвитку великого міста [Електронний ресурс] / О. І. Амоша, І. П. Булєєв, Г. О. Гришин. – Режим доступу: <http://www.archive.nbuiv.gov.ua>
6. Чисельність населення на 1 серпня 2013 року та середня за січень–липень 2013 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://donetskstat.gov.ua/statinform/chisl_ruh1.php?dn=0813
7. Аверкина М. Міжнародний досвід формування системи індикаторів стійкого розвитку міста / М. Аверкина // Економічний аналіз. Збірник наукових праць. – 2013. – Т. 13. – 453 с.
8. Звіт про підсумки роботи Управління інноваційної політики за 2011 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://donoda.gov.ua/>